

УДК 338.1

DOI: 10.31891/2307-5740-2022-302-1-10

СОБОЛЄВА Т. О.

<https://orcid.org/0000-0002-7818-145X>

e-mail: tetiana.soboljeva@kneu.ua

НАУМОВИЧ Ю. І.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

## ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті розглянуто інструментарій конкурентного аналізу та індикатори стану будівельної галузі. Встановлено, що в теперішній час важливими зовнішніми факторами впливу на попит в сфері будівельного бізнесу є фактори непрямого впливу – кризові економічні явища, політичні чинники, зокрема обмеження імпорту сировини, збільшення податків та мит, карантинні обмеження, науково-технічні зміни в будівництві, інноваційна діяльність конкурентів.

Ключові слова: конкурентне середовище; конкурентний аналіз, конкурентна стратегія; будівельна галузь.

TETIANA SOBOLIEVA, JULIA NAUMOVICH

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

## FACTORS AFFECTING THE COMPETITIVE ENVIRONMENT OF CONSTRUCTION COMPANIES

The article considers the tools of competitive analysis and indicators of the construction industry. It is established that currently important external factors in the construction business are factors of indirect influence - economic crises, political factors, including restrictions on imports of raw materials, increased taxes and duties, quarantine restrictions, scientific and technological changes in construction, innovation.

Analyzing the trends, we can say that the market of construction services in Ukraine needs to strengthen favorable conditions for development, because over the past 10 years there have been regression trends in the number of construction companies, their financial performance, and despite the fact that the construction services market began to grow 2017-2019, which gave reason to expect future growth of the industry and the improvement of overall performance, quarantine restrictions and crises have again led to a deterioration in the activity and efficiency of the industry. Therefore, the analysis of competition and other factors influencing the formation of competitive behavior of enterprises in an unstable state of the industry require additional research and development of recommendations for their improvement.

Based on the analysis of the external and internal environment of construction companies, it can be concluded that the effective functioning of companies, above all, must meet major threats and external challenges such as high competition, constant development of new technologies and emerging competitors, lack of qualified workforce, loss of regular customers. This is possible through the use of the strengths of companies, the realization of external opportunities and overcoming weaknesses. When applying the strategy of leadership in costs, the main areas of improvement of the enterprise should be the development and improvement of technical and technological level of services and products, cost optimization, including by economy on scale. Implementing a differentiation strategy will require improving the range, investing in technology and marketing, finding new suppliers. This will allow companies to enter new market segments, gain new customers and new markets, thus improving competitiveness.

Keywords: competitive environment; competitive analysis, competitive strategy; construction industry.

### Постановка проблеми у загальному вигляді

#### та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розробка стратегії розвитку, в тому числі конкурентної стратегії підприємства, вимагає системного комплексного підходу та спирається на використання цілої низки методів та інструментів. Запровадження ефективної довгострокової стратегії є принциповою умовою для розвитку організації, адже вона являє собою набір певних норм, правил поведінки, планів, принципів, при дотриманні яких організація забезпечує собі існування на сучасному ринку високої конкуренції, і навіть більше, дозволяє визначати та розвивати конкурентні переваги галузі, в якій працює підприємство. Правильно та якісно сформульована стратегія підприємства є необхідним елементом його виживання на ринку в умовах постійних змін. Тому, дослідження та визначення методів конкурентного аналізу середовища функціонування підприємств є актуальним для всіх підприємств, зокрема для підприємств будівельної галузі, оскільки коректно розроблена стратегія дозволить налагодити усі процеси діяльності організації, створити чіткий план стратегічної діяльності та чітке розуміння бажаного стану через конкретний визначений період.

### Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичною та методичною основою дослідження є наукові та методичні праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених з стратегічного менеджменту, розробки та впровадження стратегії розвитку та конкурентоспроможності підприємства. Для висвітлення питань, сфокусованих в меті роботи, були використані напрацювання багатьох вчених, таких як М. Портер [1], Е. Кемпбелл та Л. Неш [2], У. Кінг і Д. Кліленд, З. Шершньова [3], застосовано такі методи дослідження середовища функціонування бізнес-

організацій як статистичні, економічні, розрахунково-конструктивні, методи SWOT-аналізу, GAP-аналізу, PESTLE тощо.

### **Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття**

Незважаючи на значну кількість досліджень у царині стратегічного управління, зокрема конкурентного аналізу діяльності підприємств, та визнання його важливості для успішного функціонування на ринку, вимагають подальших досліджень визначення стану та факторів впливу на конкурентоспроможність будівельної галузі та дієвих інструментів посилення конкурентних переваг підприємств. Крім того, розповсюдженою проблемою на сучасних підприємствах будівельної галузі є відсутність чіткої сформульованої стратегії організації, що не дозволяє чітко сформулювати завдання функціонування підприємства, довготермінові плани, цілі тощо.

### **Формулювання цілей статті**

Метою статті є визначення інструментів аналізу та характеристика факторів впливу на конкурентне середовище підприємств будівельної галузі.

### **Виклад основного матеріалу**

Діяльність організації перебуває під постійним впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Їх вплив визначає баланс позитивних та негативних наслідків для функціонування компаній. Аналіз та оцінка такого впливу є важливим джерелом інформації для розробки стратегії розвитку підприємств, визначення та обґрунтування найкращої конкурентної стратегії. Для проведення такого аналізу та діагностики ефективними є багато управлінських інструментів. Серед інструментів дослідження конкурентного середовища під час планування та визначення стратегій, які організації можуть використовувати для реалізації зовнішніх можливостей, протидії загрозам, а також захисту сильних та усунення слабких сторін, зручним є такий інструмент, як матриця SWOT аналізу. Одночасно можна використовувати інструменти внутрішнього аналізу, які допоможуть керівництву організації правильно оцінити стан та можливість підприємства. Одним з таких інструментів є аналіз GAP, або – аналіз прогалін. Аналіз прогалін є інструментом оцінки, який дозволяє визначити недоліки продуктивності. GAP аналіз являє собою процес порівняння поточного стану з бажаним станом у майбутньому, виявлення і розуміння прогалін, які існують між двома періодами, для створення набору дій, які подолають виявлені недоліки. Це є важливим, оскільки допомагає менеджменту організації визначити, чи реалізує компанія свій потенціал на ринку будівельних послуг, а якщо ні, за яких причин і що компанія має зробити. Результатом може бути виявлення недоліків в розподілі ресурсів, плануванні, виробництві, обслуговуванні клієнтів тощо.

Для оцінки сильних та слабких сторін підприємств галузі необхідно провести аналіз індикаторів стану будівельної галузі України за останні десять років. Першим індикатором для дослідження є кількість суб'єктів господарювання будівельної промисловості [4]. Аналізуючи кількість суб'єктів господарювання в будівництві житлових і нежитлових будівель, можна дійти висновку, що кількість фірм з 2010 року знизилась більш, ніж в 2 рази – з 43837 одиниць до 20877 у 2020 році. Це говорить про те, що ситуація в країні не є привабливою для відкриття нових будівельних фірм, а навпаки, сприяє постійному їх зменшенню внаслідок погіршення умов ведення будівельного бізнесу на ринку. Найбільш низька кількість будівельних компаній спостерігалася у 2016 р., після чого кількість суб'єктів господарювання помірно зростала, що було позитивною динамікою для будівельного ринку, але й збільшувало конкуренцію на ринку. Тенденція до зростання зберігалася до 2019 р., оскільки у 2020 р. кількість компаній майже повернулася до значення 2018 р.

Наступним показником, який є представленим на офіційному сайті Державної служби статистики України, що характеризує сучасний стан будівельної галузі є «Додана вартість за витратами виробництва» [5]. Аналізуючи даний показник, можна дійти висновку, що з 2013 до 2019 р. додана вартість за витратами виробництва будівельних компаній демонструє позитивну динаміку, і зростає в значній мірі. Виключенням став 2020 р., коли спостерігається зменшення зазначеного показника на 10 відсотків до значення попереднього року. Якщо попит на будівельні послуги буде зростати, то це може відіграти важливу роль у покращенні стану ринку будівельних послуг в Україні в майбутні періоди.

Також, для аналізу ринку будівельних послуг потрібно проаналізувати загальні показники фінансових результатів будівельних компаній до оподаткування [6]. Не зважаючи на те, що від 60 до 70 відсотків компаній мали прибутки впродовж 2013-2017 рр., але їх обсяг був набагато разів меншим за збитки решти компаній будівельної галузі, тому загальне сальдо по ринку мало від'ємний результат. Ситуація кардинально змінилася у 2018-2019 рр., коли сальдо по галузі демонструвало, хоч і невеликий, але додатний результат, що зростав. У 2020 р. досліджуваний показник знову мав від'ємне значення.

Для подальшого аналізу доцільно проаналізувати рівень чистих прибутків (збитків) підприємств будівельної промисловості [7]. На відміну від прибутків до оподаткування, від'ємне сальдо чистого прибутку будівельних фірм спостерігалось до 2018 р., як і в 2020 р., але 2019 р. був першим і єдиним поки за довгі роки період з додатним сальдо чистого прибутку в розмірі 4996 млн. грн. Це свідчить про те, що

оподаткування також забирає значну кількість доходів будівельних фірм, що призводить до переважання збитків над прибутками, та не дивлячись на це, сфера будівництва змогла вийти на позитивний результат в 2019 році. Таким чином, зазначений показник демонструє подібну до попереднього індикатора стану галузі динаміку, склавши додатне сальдо лише у 2019 році.

Ще одним показником для аналізу сучасного стану ринку будівельних послуг є рентабельність як операційної, так і всієї діяльності будівельних підприємств [8]. В даному випадку спостерігається відповідна попереднім показникам ситуація, оскільки за останні роки рентабельність від операційної діяльності хоч і зростала впродовж 2017-2019 рр., склавши в останній рік 4% (при тому, що в 2014 р. вона дорівнювала 17%), але рентабельність всієї діяльності мала додатній результат 2,5% лише у 2019 р.

Таким чином, аналізуючи вищенаведені тренди динаміки, можна зазначити, що ринок будівельних послуг в Україні потребує створення сприятливих умов для розвитку, адже за останні 10 років спостерігаються тенденції регресу кількості будівельних фірм, їх фінансового стану, та, не зважаючи на те, що ринок будівельних послуг почав зростати впродовж 2017-2019 рр., що надавало привід очікувати й майбутнього зростання галузі та покращення загальних показників діяльності, карантинні обмеження та кризові явища призвели знову до погіршення активності та ефективності галузі. Тому, питання аналізу конкуренції та інших факторів впливу на формування конкурентної поведінки підприємств в умовах нестабільного стану галузі вимагають додаткового дослідження та розробки рекомендацій до їх вдосконалення.

На етапі зовнішнього аналізу середовища функціонування доцільно використовувати такий інструмент стратегічного аналізу як PEST аналіз, що враховує політичну та економічну ситуацію, а також соціальні та технологічні тренди, або більш розширеним варіантом цього аналізу - PESTLE, який зосереджує увагу ще на екологічних та правових факторах. Результати застосування зазначених інструментів виявили, що основними політичними факторами, що впливають на будівельну галузь, є: урядова політика, регламентація податків та тарифів, організація та проведення тендерів, стабільність уряду та політичної ситуації в країні. Економічні фактори передбачають аналіз усіх детермінант економіки та її стану. Серед економічних факторів виділяються такі: рівень інфляції, процентна ставка, купівельна спроможність, кредитна доступність, рівень безробіття, грошова або фіскальна політика, валютний курс. Компанії часто бувають залежними від бюджетування органів місцевого самоврядування. Основними соціальними факторами є: культурні цінності, демографічна ситуація, соціальний спосіб життя, освітній рівень, розподіл багатства. В будівельній сфері технології будівництва постійно розвиваються та сильно впливають на бізнес. Такими факторами є: нові відкриття, швидкість технологічної застарілості, темп технологічного оновлення, інноваційні технологічні платформи.

Для ефективного здійснення конкурентного аналізу галузі, а саме споживачів, конкурентів, та постачальників, доцільно використовувати модель М. Портера. Аналіз п'яти сил будівельної галузі визначає, що впливає на прибутковість, а також допоможе обґрунтувати рішення щодо доцільності входу до суміжних будівельній галузям; чи потрібно збільшувати потужності в будівельній галузі; та яку реалізовувати конкурентну стратегію. Іншим важливим аспектом є аналіз попиту на ринку. Попит на будівельну продукцію та послуги коливається залежно від території розташування, часу на будівництво та необхідних ресурсів. Як правило, чинники, що впливають на попит на будівництво, включають особливості та уподобання клієнтів, ціну товару, зміни доходів споживачів, вартість кредитів.

З метою підвищення конкурентоспроможності, більшість компаній на ринку реалізують стратегію скорочення витрат у зв'язку із кризовими явищами в економіці, як всієї країни так і окремо будівельної галузі, що обумовлені всесвітньою пандемією коронавірусу. Також компанії намагаються підтримувати прибутковість, контролюючи витрати через зменшення інвестицій, підвищення цін, зниження поточних та накладних витрат, збільшуючи продуктивність тощо.

### **Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі**

За результатами аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування компаній будівельної галузі можна дійти висновку, що для ефективного функціонування компаній, перш за все, потрібно протистояти основним загрозам та зовнішнім викликам, таким як висока конкуренція, постійний розвиток нових технологій та виникнення компаній-конкурентів, дефіцит кваліфікованої робочої сили, втрата постійних клієнтів і т.д. Це є можливим через використання сильних сторін компаній, реалізації зовнішніх можливостей та подолання слабких сторін. При застосуванні стратегії лідерства у витратах, основними напрямками вдосконалення діяльності підприємства повинен стати розвиток та покращення технічного та технологічного рівня послуг та продукції, оптимізація витрат, в тому числі за рахунок економії на обсягах реалізації. Реалізація стратегії диференціації вимагатиме покращення асортименту, інвестиції в технології та маркетинг, пошук нових постачальників тощо. Це дозволить компаніям вийти на нові сегменти ринку, отримати нових клієнтів та нові ринки збуту, таким чином, покращивши конкурентоспроможність при функціонуванні на ринку.

**Література**

1. Портер М. Стратегія конкуренції. Техніки аналізу галузей та конкурентів: пер. з англ. - Наш Формат, 2020. – 424 с.
2. Campbell A., Nash L. A Sense of Mission: Defining Direction for the Large Corporation. International Management Series, Addison-Wesley; 1st edition, November 1, 1992, - 317 p.
3. Шершньова З.Є. Трансформація менеджменту бізнес-організацій: сучасні тренди та виклики [Електронний ресурс] : монографія / за заг. ред. Сагайдака М.П., Соболевої Т.О. Київ: КНЕУ, 2021. 378 с.
4. Економічна статистика – Економічна діяльність – Діяльність підприємств – Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (2010-2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Економічна статистика – Економічна діяльність – Діяльність підприємств – Додана вартість за витратами виробництва суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємства за видами економічної діяльності (2013-2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Економічна статистика – Економічна діяльність – Діяльність підприємств - Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності (2010-2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Економічна статистика – Економічна діяльність – Діяльність підприємств - Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності (2010-2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Економічна статистика – Економічна діяльність – Діяльність підприємств - Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

**References**

1. Porter M. Stratehiia konkurentsii. Tekhniki analizu haluzei ta konkurentiv: per. z anhl. - Nash Format, 2020. – 424 s.
2. Campbell A., Nash L. A Sense of Mission: Defining Direction for the Large Corporation. International Management Series, Addison-Wesley; 1st edition, November 1, 1992, - 317 p.
3. Shershnova Z.Ie. Transformatsiia menedzhmentu biznes-orhanizatsii: suchasni trendy ta vyklyky [Elektronnyi resurs] : monohrafiia / za zah. red. Sahaidaka M.P., Sobolievoi T.O. Kyiv: KNEU, 2021. 378 s.
4. Ekonomichna statystyka – Ekonomichna diialnist – Diialnist pidpriemstv – Kil'kist subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti (2010-2020) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Ekonomichna statystyka – Ekonomichna diialnist – Diialnist pidpriemstv – Dodana vartist za vytratamy vyrobnytstva subiektiv velykoho, serednoho, maloho ta mikropidpriemnytstva za vydamy ekonomichnoi diialnosti (2013-2020) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Ekonomichna statystyka – Ekonomichna diialnist – Diialnist pidpriemstv - Finansovi rezultaty do opodatkuvannia pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti (2010-2020) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Ekonomichna statystyka – Ekonomichna diialnist – Diialnist pidpriemstv - Chystyi prybutok (zbytok) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti (2010-2020) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Ekonomichna statystyka – Ekonomichna diialnist – Diialnist pidpriemstv - Rentabelnist operatsiinoi diialnosti pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Надійшла / Paper received : 11.01.2022

Надрукована / Printed : 31.01.2022